

Az elítéltek kapcsolattartása a külvilággal

**A szociális munka helye és lehetőségei a magyar
büntetés-végrehajtásban**

Jelige: AVE 911

Tartalomjegyzék

1	BEVEZETÉS.....	4
2	TÉMAVÁLASZTÁS INDOKLÁSA	6
3	A MAGYAR BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁS TÖRTÉNETE	8
4	A SZABADSÁGVESZTÉS-BÜNTETÉS JOGI SZABÁLYOZÁSA	12
4.1.	A szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának alapelvei.....	13
4.2.	Az elítéltek jogai és kötelezettségei.....	14
4.2.1.	A szabadságvesztés végrehajtása alatt szünetelő jogok	14
4.2.2.	Az elítélt korlátozottan érvényesülő jogai.....	15
4.2.3.	A szabadságvesztés idején korlátlanul érvényesülő alapvető jogok	15
4.2.4.	Az elítélt büntetés-végrehajtási jogviszonyból származó jogai	16
4.3.	Gondolataim	16
5	A KUTATÁS.....	18
5.1.	Hipotézis.....	18
5.2.	A kutatás módszertana.....	19
5.3.	A kapcsolattartás.....	19
5.3.1.	A látogatás.....	20
5.3.2.	A levelezés	20
5.3.3.	A telefonálás.....	21
5.3.4.	A csomagküldés	21
5.3.5.	Az eltávozás	21
5.4.	A három büntetés-végrehajtási intézet bemutatása	21
5.4.1.	Budapesti Fegyház és Börtön.....	22
5.4.2.	Márianosztrai Fegyház és Börtön.....	22
5.4.3.	Sopronkőhidai Fegyház és Börtön	22
5.5.	Kapcsolattartás külföldön	23
5.6.	Kérdőív és kérdőívelemzés.....	24

5.6.1.	Első rész	25
5.6.2.	Második rész	26
5.6.3.	Harmadik rész	27
5.6.4.	Negyedik rész.....	27
5.6.5.	A kérdőívelemzés összegzése	29
5.7.	Interjú és interjúelemzés.....	29
5.8.	A kutatás összegzése	30
6	A SZOCIÁLIS MUNKA A BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSBAN	32
6.1.	A deviancia	32
6.2.	A szociális munka fogalmának meghatározása	33
6.3.	Segítés és szankcionálás	33
6.4.	Izoláció és depriváció	34
6.5.	A szociális munka lehetőségei.....	36
6.5.1.	Egyéni esetkezelés a büntetés-végrehajtásban	36
6.5.2.	Szociális csoportmunka a büntetés-végrehajtásban	38
6.6.	A szociális munka nehézségei, dilemmái a büntetés-végrehajtási intézetekben	39
6.7.	Gondolataim, összegzés.....	40
7	JAVASLATOK.....	42
8	A DOLGOZAT ÖSSZEGZÉSE	42
9	IRODALOMJEGYZÉK.....	44
10	MELLÉKLETEK.....	46
10.1.	Első melléklet.....	46
10.2.	Második melléklet.....	48

*„Visszasugárzom,
amit kaptam. Mint a kő
a nap melegét”*
(Fodor Ákos)

1 BEVEZETÉS

Aki bűncselekményt követ el, börtönbe kerül. A társadalom célja ezzel nem az, hogy a tettet vagy akár a tettet megtorolják, hanem hogy szabadságvesztés-büntetése alatt a bűnelkövető olyan képességeket és jellemvonásokat sajátítson el, amelyek szabadulása után segítik a társadalomba való visszailleszkedését, és amelyekkel megelőzhető az újabb bűncselekmények elkövetése.

Elméletben megjelenik tehát a „nem ellened, érted!” elv, mely által a szankciók egy pozitív segítő szándékkal fűszerezve elérhetik a kívánt hatást: a társadalom és az egyén védelmét és jobbra tételét.

Ezt sugallja a nyitóidézetem is: egy büntetés-végrehajtási intézetbe került embernek a büntetése az, hogy megfosztják alapvető jogától, a szabadságától. Mindez azonban nem lenne elég arra, hogy a társadalomba visszakerülve annak hasznos tagjává válhasson. Szabadságvesztése alatt nem a negatív tulajdonságait kell hangsúlyozni, hanem a pozitívokat felerősíteni, így reszocializációja után ő is a jó dolgokat sugározná embertársai és a társadalom felé.

A gyakorlat azonban teljesen mást mutat. Az elítélt börtönbe kerülése után totálisan kirekesztődik a társadalomból. Az izoláció hatására sok esetben torzul a személyisége, a deprivációk sora által frusztrációt él meg, és legtöbbször elveszíti azokat a szociális készségeit, amelyek a nem börtönlakó emberek közötti boldoguláshoz elengedhetetlenül fontosak.

Ezekre a problémákra a mai magyar büntetés-végrehajtás gyakorlatában egyelőre nem létezik megfelelő megoldás. Nincs olyan szakember, aki részt véve a börtönlét hétköznapijaiban, képessé tenné a fogvatartottakat a társadalomba való visszatérésre.

Véleményem szerint a szociális munkának, mint professzionális segítő tevékenységnek ezen a ponton kellene közbeszólnia. A szociális munkás tudásával, készségeivel, eszközeivel a rabok egy olyan segítőjévé, támaszává válhatna, aki mindennapos jelenlétével képes lenne megfelelő módon reagálni az elítéltek megváltozott szükségleteire.

Dolgozatomban azt a pontos helyet, betöltendő űrt próbálom megtalálni, ahol a szociális munka konkrét beavatkozásokkal be tud lépni a büntetés-végrehajtás intézményébe, ezzel elősegítve a szabadságvesztés-büntetés legfontosabb feladatát: az elítéltek átnevelését egy későbbi jobb és hasznosabb élet reményében.

2 TÉMAVÁLASZTÁS INDOKLÁSA

A magyar büntetés-végrehajtásból szinte teljességgel hiányzik a szociális munka gyakorlata. Megjelenik ugyan az utógondozás és a pártfogás, mint a bűnelkövetés megismétlésének elkerülésére kialakított intézményrendszer, de ezek kizárólag a szabadságvesztés-büntetés utolsó szakaszában, illetve az után játszanak szerepet a bűncselekményt véghezvivő életében.

Úgy gondolom, minden élő embernek törekednie kell arra, hogy egy olyan társadalmat hozzon létre maga körül, ami mentes a diszfunkcióktól. Mi, leendő szociális munkások birtokában vagyunk azoknak a kompetenciáknak, amelyek segítségével képessé tehetjük az arra rászorulókat, hogy saját életükön javítva a társadalom egészét is jobbá tegyék.

Dolgozatom megírásában közrejátszottak mindezek, valamint személyes érdeklődés is a börtönélet milyensége iránt. Fontosnak tartom, hogy a szociális munka olyan kiaknázatlan területekre is betörjön, ahol igazán szükség van rá.

Mindezek tekintetében dolgozatomban négy nagyobb részre osztva járom körül ezt a témát. Elsőként a büntetés-végrehajtás történeti alakulását mutatom be, majd azokat a jogszabályokat, rendeleteket, amelyek konkrétan az elítéltek börtönben töltött mindennapjaira vonatkoznak.

A harmadik nagy fejezet a kutatásomat képezi. Primer és szekunder kutatási módszerekkel azt próbáltam feltérképezni, milyen mértékben változnak meg a fogvatartottak szociális szükségletei a „szabad” emberekéhez képest. A kérdőívem leginkább arra irányul, mennyire igénylik a rabok a külvilági kapcsolatokat, legyen szó akár családtagokról, akár ismeretlenekről. Nélkülözhetetlennek tartottam ezt megvizsgálni, mivel úgy gondolom, a szabadságvesztés-büntetés alatt a börtönön kívüli világból érkező kapcsolatok pozitívan hatnak az egyén személyiségére, és így a deprivációt talán nem élik meg annyira nehezen. Ezek az érintkezések alkalmasak (lehetnek) arra, hogy az elítélt kevésbé érezze magát magányosnak, illetve ezek által a szabadulása után könnyebben visszailleszkedhet a társadalomba.

Az utolsó szakaszban a büntetés-végrehajtásból majdnem teljesen hiányzó szociális munka lehetőségeit, nehézségeit tárgyalom. Alternatívákat keresek mind egyéni, mind csoportos szinten arra, hogy a rabok életében közreműködve a szociális munka pontosan hol és milyen mértékben tudna sikeresen beavatkozni annak érdekében, hogy a társadalomba való visszatérés zökkenőmentes legyen.

3 A MAGYAR BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁS TÖRTÉNETE

Az emberi társadalmak kialakulásával együtt megjelent a büntetés is, mint valamely „gonosz cselekedet” – bűncselekmény – elleni szankció. A büntetési eszközök és végrehajtásuk formája azonban koronként eltérő. Ebben a fejezetben azokat a fontosabb periódusokat vizsgálom majd meg, amelyek elvezettek a mai Magyarországon létező büntetés-végrehajtási intézmények és ezek működési elveinek megszületéséhez, különös tekintettel a szabadságvesztés-büntetés történeti fejlődésére.

Az ősközösségi, állam nélküli társadalmakban a törvénykezési eljárás két irányáról beszélhetünk: a belső (közösségen belüli) és a külső (közösségek közötti) igazságszolgáltatásról. Mindkét esetben akkor alkalmaztak büntető intézkedést, ha egy cselekmény (ebben az esetben bűntett) veszélyeztette a közösség létét.

A belső igazságszolgáltatás a közösség tagjainak egymás elleni sérelmeit próbálja kiküszöbölni a megszégyenítés és a kiközösítés eszközével. Azért volt ezt megvalósítható, mert ebben az időszakban a közösség definiálta az egyént, enélkül nem tudott életben maradni. A közösségek közötti igazságszolgáltatás pedig a nemzetségek közötti bántalmakat orvosolta, ennek módja a fegyveres elégtétel, azaz a vérbosszú volt.

Árpád-házi királyaink uralkodása idején a fennálló hatalom már beavatkozott a bűncselekmények megtorlásába, a halálbüntetés, a szolgaság és a tömlöc módszerével.

A halálbüntetés a tálió – szemet szemért – elvre épül, amely a bűnnel azonos büntetést foglalja magába, és tulajdonképpen a vérbosszú korlátozott formája.

A szolgaság a kor egyik súlyos büntetési módja volt, mellyel Szent László rendelkezései alapján például a tolvaj hajadon lányt, vagy az egyháznak járó tized megtagadóját bírságolták.

A „tömlöcbe vetést” pedig abban az esetben alkalmazták királyaink, ha közrendű ember követte el a lopást. (Ez lényegében a szabadságvesztés-büntetés kezdetleges formája volt.)

A feudalizmus korának büntetési rendszerét kivégzések, testcsonkítások és megszégyenítések jellemezték. A szabadságvesztés több okból nem illeszkedett ebbe a struktúrába. Egyrészt a középkorban a bírói eljárás és a büntetés-végrehajtás színtere a nyilvánosság volt, ezzel az alapelvvel viszont a börtön külvilágtól való elzártága ellentétes. Másrészt pedig a földesurak érdekeit sem szolgálta a jobbágyság börtönbe zárása, mivel így a tömlöcépítés és a jobbágyok munkából való kiesése felesleges költségeket vont maga után. E kor „börtöneit”, ha nevezhetjük őket így, a testi büntetések kategóriájába sorolták nagyon sokáig, mivel lényegében pincék, sötét, hideg helyiségek voltak, ahol a rabokat éhezttették és kínozták.

A szabadságvesztés, mint büntetésnem Magyarországon először az 1723. évi XXII. törvénycikkelyben fogalmazódott meg, eleinte a városi ítélkezési gyakorlatban használták. Ezt követően Mária Terézia büntetőtörvényeiben is előtérbe kerül a börtönbüntetés, valószínűleg a felvilágosodás eszméinek is köszönhetően. A 18. században felismerték ugyanis, hogy a szabadság egy olyan alapvető emberi jog, melynek elvételével ugyanúgy az egyénre, mint a társadalom egészére megfélemező hatást lehet gyakorolni.

Az első központi börtön – fenyítőház - 1772-ben jött létre Szempcen, melynek kezdeményezője Gróf Esterházy Ferenc, Mária Terézia magyar tanácsosa volt. Mai értelemben vett börtönrendszerről itt még nem beszélhetünk, mivel napközben az elítélteket dolgoztatták, a fegyelmet pedig testi fenyítéssel és éheztetéssel tartották fent. Azonban az elmondható, hogy itt jelent meg első alkalommal az a gondolat, miszerint a rabok rendszeres munkával „javíthatóak”. Erről tanúskodnak a Szempci Fegyház szabályzatában leírtak:¹

„A fenyítőházban fő dolog, hogy a benne lévő emberek folyamatosan munkára szoríttassanak, ez által pedig szorgalomhoz szokjanak, aminek hiánya őket mindenféle bűnre csábította. És mivel kevés ember létezik, aki éppen semmiféle munkára se lenne képes vagy alkalmas, ezért ebben a házban is amint tőle telik, mindenki dolgozzék és gondoskodni kell arról, hogy mindenkit olyan munkára fogjanak, amelyre legügyesebbnek találják vagy alkalmassá képezhető. Hogy azonban ezek az emberek szorgalomra inkább ösztönöztessenek, ezért maguk okozta sorsuknak javítását szorgalmukkal kell előidézniük, s így nekik több vagy kevesebb, jobb vagy rosszabb munkájukhoz képest jutalom fog adni.”

---

¹ Oláh Miklós: Emlékkönyv 1951-2001, 50 éves a bútorgyár, Bába és Társai Kiadó, Szeged, 2001.

Az intézetet egészségtelen mivoltára hivatkozva átköltöztették először Tallósra, majd 1785-ben Szegedre. Ellenben életkörülményeit tekintve nem volt jobbnak nevezhető a szempci fenyítőházétól, így 1832-ben ezt is bezárták.

A reformkor harcai a magyar börtönügyet sem kímélték. Leginkább a magyar feudális börtönállapotok nem kerültek el olyan politikusok figyelmét, mint Kossuth Lajos, Eötvös József, Szemere Bertalan és Balla Károly. Az ő nevükhöz köthető az 1843-as börtönügyi törvényjavaslat, mely kísérletet tesz a büntetés-végrehajtás alapvető jogi szabályozására. A tervezet kiiktatta a halálbüntetést, és központi helyre a szabadságvesztési büntetésformát állította. Valamint javaslatot tesz kétféle szabadságvesztési intézet építésére: egyrészt a megyei, városi fogházak és börtönök, másrészt az országos börtönök létrehozását támogatja.

Az ellenzéki erők hatására megbukott ugyan a törvényjavaslat, de alapelvei bekerültek a bírói gyakorlatrendszerbe.

Az osztrák birodalmi büntető törvénykönyv 1852-ben lépett hatályba Magyarországon is, melynek következtében a fő büntetési nemmé a szabadságvesztés vált. Megfelelő börtönhálózat hiányában az elsődleges cél a magyar fegyintézetek kiépítése volt; így állítottak fel büntetés-végrehajtási intézményeket Illaván, Munkácson, Lipótváron, Márianosztrán, Szamosújváron, és Vácon.²

A modern magyar börtönrendszer kiépítésére, és ebben az esetben a hangsúly természetesen a modern szón van, az első kezdeményezés az 1878. évi V. törvény, a magyar büntető törvénykönyv volt. A Csemegi-kódexnek³ is nevezett törvény a szabadságvesztés-büntetés öt fokozatát nevezi meg: elkülöníti egymástól a fegyházat, az államfogházat, a börtönt, a fogházat és az elzárást (mindezt az Európában legkorszerűbb angol és ír rendszer mintájára).

A kódex börtönépítési programjának keretein belül a 19. század végére hazánkban 9 országos, 65 törvényszéki és 313 járásbírósi fogház létesült. Ezek közé tartozik többek között az Európában legmodernebb rendszerű Szegedi Kerületi Börtön, a budapesti Királyi Országos Gyűjtőfogház és a Sopronkőhidai Fegyintézet.

A két világháború alatt a börtönügyre a fennálló állami hatalmaknak sem pénze, sem kapacitása nem volt, így támogatottsága jelentős mértékben visszaesett.

---

² <http://marianosztrabv.hu/kiadvany.pdf>

³ Csemegi Károlyt (1826-1899) kérték meg a büntető törvénykönyv megalkotására.

1952-ben a börtönök a Belügyminisztérium irányítása alá kerültek, ekkor hozták létre a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságát. Majd 1963-tól az Igazságügyi Minisztérium fennhatósága alá tartoztak.

Az ezt követő évtizedekben jó néhány törvény született annak érdekében, hogy a börtönből szabadultakat támogassák, utógondozásukról és rehabilitációjukról gondoskodjanak, tehát hogy „átneveljék, megjavítsák” őket, ahogyan ez már a Szempci Fegyintézet szabályzatában is megjelent.

Az első hivatásos utógondozói pártfogói rendszer 1975-ben alakult meg, röviddel azelőtt, hogy a büntetés-végrehajtás három fokozatát állapították meg: elkülönítették egymástól a fegyházat, a börtönt és a fogházat. A halálbüntetést véglegesen pedig 1990-ben törölték el. Ebben az időszakban vált a legfontosabb céllá az, hogy a szabadságvesztés-büntetés feladata az elítéltek társadalomba való visszailleszkedésének segítése legyen, valamint hogy támogatást kapjon életvitelének megváltoztatásában, ezzel elkerülve a bűnismétlést.

A rendszerváltás után bevezettek Magyarországon olyan reformokat, melyek szándékként tűzték ki maguk elé a magyar börtönrendszer humanizálását, emberségesebbé tételét. Ekkor fogadta el hazánk azokat a nyugat-európai börtönügyi alapelveket, amelyek mentén a szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának mai állapota kialakult, és amelyek irányt mutatnak a jogalkotóknak, és segítséget jelentenek a jogalkalmazóknak. Ezek az értékek a következők: normalizáció elve, nyitottság elve, felelősség elve, egyéniesítés elve és az együttműködés elve.⁴ Mindegyik lényegét a kutatási fejezetben fejteném ki bővebben.

A rendszerváltás utáni átalakítás talán egyik legfontosabb eleme az volt, hogy a börtön szervezeti egységébe bekerültek a fogvatartottak életét irányító, ellenőrző, és nevelésüket elősegítő személyek. Mindez kellő támogatást adhat a raboknak ahhoz, hogy szabadulásuk után könnyebben és gyorsabban reszocializálódhassanak és többször ne kerüljenek be a büntetés-végrehajtás útvesztőjébe.

---

⁴ Kabódi – Lőrincz – Mezey: Büntetéstani alapfogalmak. Rejtjel Kiadó, 2005.

4 A SZABADSÁGVESZTÉS-BÜNTETÉS JOGI SZABÁLYOZÁSA

A modern büntetés-végrehajtás több ezer éven keresztül alakult, formálódott, hogy elérje a ma érvényben lévő szabályozásait. Számos jogszabály határozza meg szervezetét és működési rendjét, célját és alapelveit, a fogvatartottak jogait és kötelezettségeit, valamint a szabadságelvonnással járó büntetések végrehajtását. Szakdolgozatom témáját tekintve nem tartom szükségesnek, hogy ezek közül az összesre kitérjek, így ebben a fejezetben kizárólag a szabadságvesztés-büntetésre vonatkozó jogszabályok ismertetésére szorítkozom.

„Aki belekóstolt a szabadságba, előbb-utóbb nem elégszik meg azzal, hogy csak a jövőben vetítik eléje.”

(Gyurkó László, író)

A szabadságvesztés a büntetés egy olyan formája, amely rövidebb-hosszabb időre elzárja a bűncselekmény elkövetőjét a társadalomtól. Azonban célja nem csak a megtorlás, hanem hogy „törvényben meghatározott joghátrány érvényesítése során elősegítse az elítéltnak a szabadulása után a társadalomba történő beilleszkedését, és azt, hogy tartózkodjék újabb bűncselekmény elkövetésétől.”⁵ A reszocializációs folyamat sikerességéhez nagyszámú tényezőn kívül valószínűleg hozzájárul az is, amit Gyurkó László sugall szavaival: a **szabadság elvesztése** az embert arra **ösztönzi** (vagy ösztönözheti), hogy „megjavuljon”. (Ez a gondolat, mint már tudjuk, lefelől a Szempci Fegyintézet szabályzatában jelent meg.)

Természetesen ahhoz, hogy az elítélt élete a jövőben megváltozzon, nem elég „csak” a szabadságát megvonni tőle, egyfajta átnevelési programot szükséges a börtönökben megvalósítani. Ezt egy későbbi fejezetben tárgyalom majd.

A szabadságvesztés a Büntető Törvénykönyvben (1978. évi IV. törvény) megállapított büntetési nemek egyikét, azon belül is a főbüntetésként kiróható legszigorúbb szankciót jelenti. Végrehajtásának rendjét az 1979. évi 11. törvényerejű rendelet rögzíti, amely a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról szól. Ugyanez a rendelet tartalmazza az elítéltek jogaira és kötelezettségeire vonatkozó szabályokat is.

---

⁵ 1979. évi 11. törvényerejű rendelet, a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról

A szabadságvesztés célja a reszocializáció elősegítése, és a későbbi bűncselekményeket tekintve a prevenció. Feladata az elítéltek nevelése, azaz hogy elősegítse az elítélt életkörülményeiből adódó hátrányainak csökkentését, „egészségügyi, gyógyító, rehabilitációs ellátását, személyiségfejlesztő programokon való részvételét”, valamint hogy „fenntartsa az elítélt önbecsülését, fejlessze a felelősségérzetét, és ezzel elősegítse, hogy felkészüljön a szabadulása utáni, a társadalom elvárásának megfelelő önálló életre”.⁶

A szabadságvesztést büntetés-végrehajtási intézetben kell teljesíteni, melynek szigorát tekintve három fokozata van: a fegyház, a börtön és a fogház.

A fegyház a szabadságvesztés legszigorúbb formája, életfogytig raboskodnak itt a többszörösen visszaesők és a súlyos bűncselekményt elkövetők.

A börtönbe azok kerülnek, akik büntett vagy vétség miatt lettek elítélve és visszaesők.⁷

Fogházban pedig a vétség miatt kiszabott szabadságvesztés-büntetést kell letölteni.

10.1. A szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának alapelvei

A magyar szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának alapelvei olyan nemzetközileg elfogadott erkölcsi és jogpolitikai értékek, melyek a fejlett börtönüggyel rendelkező országokban honosodtak meg, és amelyek a szabadságvesztés végrehajtására vonatkozó valamennyi intézkedésben megjelennek.

Ezek az alaptételek a következők: normalizáció elve, nyitottság elve, felelősség elve, egyéniesítés-differenciálás elve, és az együttműködés elve.

A *normalizáció* elve értelmében a szabadságvesztés körülményeinek a lehető legjobban meg kell közelítenie a szabad élet feltételeit, mivel az elítélt büntetése kizárólag a szabadságtól való megfosztottság lehet.

---

⁶ 1979. évi 11. törvényerejű rendelet, a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról

⁷ Büntett az a szándékosan elkövetett bűncselekmény, amelyre a törvény két évi szabadságvesztésnél súlyosabb büntetés kiszabását rendeli el. Minden más bűncselekmény vétség. (1978. évi IV. tv.)

A *nyitottság* elve megfogalmazza, hogy a börtönnek szoros kapcsolatban kell állnia környezetével, ezáltal csökkentve az elszigeteltséget. Ez vonatkozik mind a fogvatartottak, mind az intézet külvilággal való kapcsolattartására.

A *felelősség* elve az elítéltek felelősségérzetének, önbecsülésének és önállóságának a folyamatos tökéletesítését jelenti.

Az *differenciálás* elve lényegében abban nyilvánul meg, hogy az elítélteket háromfokozatú büntetés-végrehajtási intézetben helyezik el, mint már korábban kifejtettem: fegyházban, börtönben, fogházban. Az egyéniesítés elve szerint pedig a fogvatartott személyiségéhez, egyéni képességeihez kell igazítani azokat az eljárásokat, amelyeket vele szemben alkalmaznak szabadságvesztés-büntetése alatt.

Az *együttműködés* elve pedig azt jelenti, hogy ahhoz, hogy az elítélt büntetésének letöltése után vissza tudjon illeszkedni a társadalomba és annak hasznos tagjává válhasson, az szükséges, hogy szabadságvesztése alatti és utáni életét vele együttműködve tervezzék. Tehát a kényszerelemek mellőzésével elérhető, hogy a későbbiekben is együttműködő állampolgár váljon belőle.

10.2. Az elítéltek jogai és kötelezettségei

Az elítéltek jogai és kötelezettségei a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. törvényerejű rendeletben találhatók.

A rendelet meghatározza az elítéltekre vonatkozóan azokat az állampolgári jogokat, amelyek szabadságvesztésük alatt szünetelnek, korlátozottan érvényesülnek, azaz módosulnak, valamint korlátlanul érvényesülnek. Ezen kívül ebben a sajátos helyzetben az elítéltnak létrejönnek olyan jogai, amelyek a büntetés-végrehajtási jogviszonyból származnak.

Ebben a fejezetben az általam legfontosabbnak tartott jogokat és kötelezettségeket írom le, illetve sorolom fel.

10.2.1. A szabadságvesztés végrehajtása alatt szünetelő jogok

- a. a szabad mozgáshoz és a tartózkodási hely megválasztásához való jog;
- b. a gyülekezéshez való jog;

- c. a sztrájkhoz való jog;
- d. a választójog;
- e. a szülői felügyelet joga.

Összefoglalva mondhatjuk azt, hogy az elítélt elveszíti személyi szabadságát, ami a szabadság-vesztés büntetés lényegi eleme.

10.2.2. Az elítélt korlátozottan érvényesülő jogai

- a. a közérdekű adatok megismeréséhez és terjesztéséhez való joga nem veszélyeztetheti a büntetés-végrehajtási intézet rendjét és biztonságát;
- b. a munkához való joga átmenetileg, a munkába állítását akadályozó ok fennállásáig szünetel;
- c. véleményét kizárólag olyan formában közölheti, amely nem zavarja a büntetés-végrehajtási intézet rendjét és biztonságát;
- d. a levelezése biztonsági okokból ellenőrizhető, az ellenőrzés lehetőségéről az elítéltet tájékoztatni kell;
- e. távbeszélő használatára lehetősége van, de ez ellenőrizhető. Az ellenőrzés lehetőségéről az elítéltet tájékoztatni kell;
- f. az egyesüléshez és tanuláshoz való joga korlátozott;
- g. az elítélt számára lehetővé kell tenni az egyházi házasságkötést, a keresztelest, az egyházi temetést, valamint hogy az egyház lelkészének gondozásában részesülhessen;
- h. a büntetés-végrehajtási intézet köteles elősegíteni az egyház szociális, gondozó tevékenységét, az elítéltnak a szabadulásra való felkészítéséhez nyújtott szolgáltatait.

10.2.3. A szabadságvesztés idején korlátlanul érvényesülő alapvető jogok

- a. élethez és emberi méltósághoz való jog;
- b. személyi biztonsághoz és szociális biztonsághoz való jog;
- c. bíróság előtti egyenlőséghez való jog;
- d. a személyhez fűződő jogok (ez alatt értem a jó hírnévhez, a magántitokhoz, a személyes adatok védelméhez való jogokat);
- e. vallás szabad megválasztásához való jog.

10.2.4. Az elítélt büntetés-végrehajtási jogviszonyból származó jogai

- a. a fogvatartott jogosult anyanyelvének használatára, illetve hogy ezen a nyelven ismertessék vele jogait és kötelezettségeit. A tolmácsolási és fordítási költségek a fegyintézetet terhelik.
- b. az elítéltet jogorvoslati jog illeti meg;
- c. joga van a teljes körű ellátásra, ez alatt értendő az elhelyezés, az ételmezés, a ruházat és az egészségügyi ellátás;
- d. *a hozzátartozóival és a külvilággal való kapcsolattartásra;*
- e. a vallás gyakorlására;
- f.valamint hogy előkészületeket tegyen a szabadulására.

A szabadságvesztését töltő elítéltnak a jogain kívül vannak különböző kötelezettségei is, amelyeknek a büntetése alatt eleget kell tennie. Ezek a következők:

- a. ugyanúgy hozzá kell járulnia a közterhekhez, mint a nem fogvatartott állampolgár-társainak;
- b. teljesítenie kell a munka- és környezetvédelemmel kapcsolatos kötelességeit;
- c. részt kell vennie gyermeke jogainak biztosításában;
- d. szabadságvesztését a büntetés-végrehajtási szervek által megállapított helyen kell töltenie;
- e. köteles eltérni a más nemű és más fokozatú elítéltektől való különválasztását;
- f.betartani a házirendet, különösen az intézet biztonsági és higiéniai követelményeit;
- g. a kijelölt munkát szakszerűen, fegyelmezetten, a munka- és környezetvédelem szabályait betartva elvégezni;
- h. az intézet tisztán tartásában és ellátásában alkalomszerűen részt venni;
- i.a szükséges orvosi vizsgálatoknak és gyógykezelésnek magát alávetni;
- j.ezeken kívül kötelessége munkaruhát viselni.

10.3. Gondolataim

Ebben a fejezetben a szabadságvesztés-büntetés legfontosabb szabályain haladtam végig, jogi megközelítésben.

Mindezek alapján elmondható, hogy a büntetés alatt az elítéltet legfontosabb értékétől, a szabadságától fosztják meg annak érdekében, hogy „megjavuljon”, és később a társadalom hasznos tagjává válhasson. Ennek sikerességéhez szükséges azonban az is, hogy egyfajta nevelési programban vegyen részt a büntetés-végrehajtási intézetben, melynek alapján szabadságvesztése alatt szünetelnek, illetve módosulnak is bizonyos jogai is.

A börtön e tények ismeretében lényegében egy ösztönző rendszernek is nevezhető, melyben az elítélt személyisége formálódik, átalakul, és szabadulása után újrakezdheti félresiklott életét. Ahogyan Gyurkó László is írja: *„Aki belekóstolt a szabadságba, előbb-utóbb nem elégszik meg azzal, hogy csak a jövőben vetítik eléje.”*

5 A KUTATÁS

„A büntetés igazi funkciója, hogy a közös tudat teljes vitalitásának megőrzése révén sértetlenül megőrizze a társadalmi kohéziót.”

(Émile Durkheim, francia szociológus)

Émile Durkheim az emberi társadalmat úgy tekintette, mint egy hatalmas szervezetet, melynek különbözői szervei (csoportjai) más-más feladatokat látnak el. Ezek a csoportok hatnak egymásra és alakítják egymást, a jó és a rossz dolgok egyaránt. Ebből kifolyólag Durkheim szerint a bűnözésnek is van társadalmi haszna, mégpedig az, hogy a bűnöző elítélésén keresztül alkalmat ad a közösségnek arra, hogy viselkedési normáit szimbolikusan megszilárdítsa, és az összetartozás érzését erősítse.⁸

Durkheim azonban, szociológus mivoltából kifolyólag, nem foglalkozott egy olyan rendkívül alapvető ténnyel, mint az egyén maga, akit nem csak a közösség definiál. Feltétlenül fontos az egész társadalom jóléte és jólléte, de ez kizárólag úgy érhető el, ha az egyes „rossz” emberek „megjavításával” is foglalkozunk, és nem csak elrettentő példának használjuk őket. Részben egyetértek azzal a gondolattal, hogy a deviancia normális, sőt, kívánt jelenség, mivel fehér nélkül nincs fekete sem, mint tudjuk. Azonban mindenképpen úgy vélem, hogy minden embernek, és ezzel együtt minden társadalomnak törekedni kell egy jobb állapot elérésére.

A mai büntetés-végrehajtási intézetekben tulajdonképpen nem csak a bűncselekmény megtorlására kerül sor, hanem a bűnöző személyiség átforgalmazására. Szükség van erre ahhoz, hogy a társadalom, mint élő organikum, ne csak működni legyen képes, hanem jobbbá válni.

10.1. Hipotézis

Kutatásom alapja az a felvetés, hogy bár működik a magyar büntetés-végrehajtási intézetekben az elítéltek átnevelési programban való részvétele, azonban ezek a ma érvényben

---

⁸ Émile Durkheim: A társadalmi tények magyarázatához. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1978.

lévő intézkedések még mindig nem elegendőek ahhoz, hogy eredményt érjünk el általuk. Ennek egyik legfontosabb oka az, hogy a szabadságvesztés-büntetés ideje alatt az elítélteknek nincs megfelelő lehetősége arra, hogy kapcsolatot tartsanak a külvilággal, így a szabadulás utáni társadalomba való visszailleszkedésük már-már lehetetlen.

10.2. A kutatás módszertana

Primer és szekunder kutatásokat végeztem, ezzel alátámasztva a hipotézisemet. A primer kutatásom részeként kérdőíveket töltöttem ki három magyar büntetés-végrehajtási intézet fogvatartottjaival: a Budapesti Fegyház és Börtönben, a Márianosztrai Fegyház és Börtönben, és a Sopronkőhidai Fegyház és Börtönben. Valamint interjút készítettem a márianosztrai és a budapesti intézet parancsnokával, egyértelműen kitérve az elítéltek kapcsolattartására. Szekunder kutatásként elemeztem a fogvatartottak kapcsolattartására vonatkozó irodalmakat, megvizsgáltam a három intézet belső rendszerét, felépítését, és internetes kutatást végeztem arra vonatkozóan, hogy a fogvatartottaknak milyen lehetőségei vannak külföldön a kapcsolattartásra.

Ezeket alfejezetekre bontva tárgyalom a következőkben, és reményeim szerint a kutatásom végére egy átfogó képet láthatunk, amely segít egy olyan megoldást találni, ami nem igényli a büntetés-végrehajtási rendszer alapjainak megváltoztatását, azonban lehetőséget biztosít a szabadság-vesztés büntetés alapvető feladatának megvalósítására: a szabadulás utáni visszailleszkedésre és a prevencióra. Ezzel együtt talán sikerül megtalálnom a szociális munka helyét és szerepét ebben a rendszerben.

10.3. A kapcsolattartás

Dolgozatom témája szempontjából elengedhetetlenül fontosnak tartom, hogy külön fejezetben tárgyaljam az elítéltek kapcsolattartásának formáit. Erre vonatkozó releváns adatokat a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságának internetes oldalán⁹, valamint néhány büntetés-végrehajtásra vonatkozó törvényben találtam, amit a szekunder kutatásom részeként közérthető formában feldolgozok.

---

⁹ <http://bvop.hu>, Hasznos információk fül „Kapcsolattartás” menüpontja

Ahogy korábbi fejezetekben erről már szó volt, a szabadságvesztés-büntetés egyik alapvető feladata egy átnevelési program megvalósítása annak érdekében, hogy az elítélt később tartózkodjon bűncselekmény elkövetésétől és a társadalom eredményes tagjává válhasson. A reszocializáció azonban csak akkor lehet sikeres, ha a fogvatartottat nem fosztják meg személyes kapcsolataitól. Ennek értelmében a kapcsolat tartásának több formája fellelhető a büntetés-végrehajtási intézetekben, mind a családi, mind az olyan kapcsolatokat tekintve, amelyek hozzájárulnak a börtön utáni újrakezdéshez. Ezek a következők: látogató fogadása, levelezés, telefonálás, csomagküldés, és eltávozás. Minden esetben az elítélt köteles megadni nevelőjének kapcsolattartói nevét, postacímét, telefonszámát, és a kapcsolattartás jogcímét, valamint nevelőjétől kell kérelmeznie azt is, hogy a nem hozzátartozóval érintkezhessen valamilyen módon.

10.3.1. A látogatás

Az elítélt jogosult látogató fogadására legalább havonta egy alkalommal¹⁰, melynek időpontját az intézet határozza meg (erre mindig csak hétvégente kerülhet sor). A legalább kifejezés azt jelenti ebben az esetben, hogy havonta egy alkalommal biztosítani kell a látogatást, de ez gyakrabban is megtörténhet. A fogvatartott egy időben két kiskorú gyermeket, és két felnőttet fogadhat. A látogatás időtartama legfeljebb hatvan perc lehet, mely kivételes esetben harminc perccel meghosszabbítható.¹¹

10.3.2. A levelezés

A fogvatartottnak joga van ahhoz, hogy levelezést folytasson hozzátartozóival és a büntetés-végrehajtási intézet által engedélyezett személyekkel. A levelek gyakorisága és terjedelme nem korlátozott, azonban a levelezés biztonsági okokból ellenőrizhető. Az ellenőrzés lehetőségéről az elítéltet tájékoztatni kell.¹² Az ellenőrzés történhet szűrőpróbaszerűen vagy rendszeres jelleggel, és a levél felbontására terjedhet ki.¹³

---

¹⁰ a büntetések és intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. törvény

¹¹ a szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól szóló 6/1996. (VII.12.) IM rendelet

¹² a büntetések és intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. törvény

¹³ a szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól szóló 6/1996. (VII.12.) IM rendelet

10.3.3. A telefonálás

A telefonhasználat a kapcsolattartás kiegészítő formája, ennek rendjére a kapcsolattartás általános szabályai vonatkoznak. Heti egy alkalommal lehet igénybe venni a távbeszélőt, legfeljebb 10 perc használati időre.

10.3.4. A csomagküldés

Csomagnak nevezünk minden olyan küldeményt, amely nem minősül levélnek.⁴ Ennek küldésére és fogadására az elítéltnak havonta egy alkalommal van lehetősége. A csomag súlya nem haladhatja meg az öt kilogrammot, felbontását és ellenőrzését a fogvatartott jelenlétében kell elvégezni.⁵

10.3.5. Az eltávozás¹⁴

A fogvatartott számára engedélyezhető a börtönből való kimaradás annak érdekében, hogy fenntartsa a családi kapcsolatait, illetve hogy gondoskodjon a szabadulása utáni munkahelyéről és lakásáról. Az elítéltnak kötelessége a büntetés-végrehajtási intézettel tudatni, hogy eltávozása alatt hol tartózkodik. A kimaradás tartama az intézet fokozatától függ: fegyházban legfeljebb öt nap, börtönben legfeljebb tíz nap, fogházban pedig maximum tizenöt nap lehet.

Következtetésképpen megállapítható, hogy Magyarországon nem teljesen alakult még ki az az ösztönző rendszer, amely elősegíti az elítéltek reszocializálását. Az átnevelés lényegi eleme a kapcsolattartás is, azonban ennek az érvényben lévő formái csak minimális lehetőséget biztosítanak arra, hogy a fogvatartott valamilyen módon érintkezzen a külvilággal. Nem feltétlenül alkalmasak ezek a magány vagy az elszigeteltség oldására, így nem is érik el a kellő hatást.

10.4. A három büntetés-végrehajtási intézet bemutatása

---

¹⁴ a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. törvényerejű rendelet módosításáról szóló 1993. évi XXXII. törvény

Szekunder kutatásom második részeként bemutatom azt a három büntetés-végrehajtási intézetet, amelyek a szakdolgozatom kutatási szakaszának alapját képezik, ezekben töltöttem ki ugyanis az elítéltekkel a kérdőíveket. Fegyház és börtön fokozatú intézményeket választottam, mivel – mint ezt már egy korábbi fejezetben kifejtettem – ezek a szabadságvesztés-büntetés legszigorúbb formái. Véleményem szerint csak abban az esetben kaphatok releváns információt az elítéltek kapcsolattartási szükségleteiről, ha jó néhány évet kell büntetés-végrehajtási intézetben eltölteniük.

10.4.1. Budapesti Fegyház és Börtön

A Budapesti Fegyház és Börtön Wagner Gyula¹⁵ tervei alapján épült több mint száz évvel ezelőtt, 800 fő befogadására alkalmas. Az épületet 1986-ban adták át Királyi Országos Gyűjtőfogház néven, innen ered a napjainkban is használatos „Gyűjtő” elnevezés. A Gyűjtőfogház, bár a neve mást sugall, a kezdetektől máig háromfokozatú büntetés-végrehajtási intézet volt: a Csemegi-kódexben meghatározott szabadságvesztés büntetés fegyház, börtön, és fogház fokozatait valósította meg.

Ellátja az előzetes letartóztatással, és a felnőtt korú férfi elítéltek szabadságvesztésével kapcsolatos büntetés-végrehajtási feladatokat.

10.4.2. Márianosztrai Fegyház és Börtön

A Márianosztrai Fegyház és Börtön 1858-ban létesült alapító okirata szerint, de már korábban is működött női börtönként. Az első világháború alatt vált „valódi” fegyintézeté. Az előzetes letartóztatással és a felnőtt korú férfi elítéltek szabadságvesztésével összefüggő tevékenységeket látja el, fegyház és börtön fokozatban.

10.4.3. Sopronkőhidai Fegyház és Börtön

A Sopronkőhidai Fegyház és Börtön 1886-ban létesült, Wagner Gyula⁸ tervei alapján. Az intézetben lehetősége van a fogvatartottaknak egy nyertes Európai Unió pályázat következtében piacképes szakmát szerezni, így az újrakezdés sokkal könnyebbé válhat a szabadulás után.

---

¹⁵ Wagner Gyula (1851-1937) építész, közel 150 hazai középület tervezője.

Alaptevékenysége az előzetes letartóztatással, és a felnőtt korú férfi elítéltek szabadságvesztésével kapcsolatos büntetés-végrehajtási feladatok ellátása, fegyház és börtön fokozatban.

10.5. Kapcsolattartás külföldön

Kutatásom egyik alappillérjét képezte az a törekvés, hogy utánanézzek, külföldön talállok-e példát arra, ahol a „megszokott” kapcsolattartási formákon kívül az elítéltek más módon is érintkeznek a külvilággal. Legtöbb esetben nem találkoztam olyan országgal, ahol a Magyarországon is érvényben levő szabályozásokon kívül másképpen is tartják a rabok a börtönön kívüli emberekkel a kapcsolatot. Azonban az Amerikai Egyesült Államokban ez másként van.

Az USA-ban 2000-ben indult el egy weboldal, ahol a fogvatartottak jogi tanácsadással kapcsolatos levelezéseiket lebonyolíthatták. Ebből fejlődött ki később egy olyan széleskörű kapcsolattartási hálózat, ami mára számos büntetés-végrehajtási intézettel kapcsolatos kérdéssel foglalkozik, elsősorban a raboknak nyújtott szolgáltatások ezek. Ide tartozik többek között a levelezőpartner keresése, oktatási lehetőségek ismertetése, munkakeresési segítség, lakáskeresés, jogi tanácsadás. Mindezek lehetővé teszik, hogy a szabadulás utáni visszaesés csökkenjen.

Az oldalon nagyjából hétezer elítélt van regisztrálva. Bár a média gyakran a rabok facebookjának nevezi, valójában az internet-hozzáférés feltétele nem adott számukra. A nekik küldött e-maileket a rabok nyomtatott formában, ellenőrzés után kapják meg, így elkerülve az illegalitás veszélyét.

Azonban legfontosabb, ami ebben a kutatásban a tudomásomra jutott: az Amerikai Egyesült Államokban az elítélteknek alkotmányos joga, hogy levelezőtársat keressenek maguknak!

10.6. Kérdőív és kérdőívelemzés

A Maslow-i szükségletpiramis¹⁶ harmadik szintjén helyezkednek el az ember szociális szükségletei, az összetartozás és a kapcsolatteremtés igénye. Ezek azonban egy zárt büntetés-végrehajtási intézetben nincsenek kielégítve (hogy a szexről, mint alapvető fiziológiai szükségletről említést se tegyek). Így azt próbáltam kutatni, hogy a fogvatartottak mennyire vágnak, illetve vágnak-e egyáltalán arra, hogy a külvilággal kapcsolatba lépjenek a rendhagyó módokon kívül más formában is.

A kérdőíves módszert több okból kifolyólag választottam. A kutatás e kvantitatív formája lehetőséget biztosít arra, hogy nagyszámú populációval – jelen esetben elítélttel – dolgozzunk. Az én szempontból ez mindenképpen előnyös, mivel a kutatásom célja megvizsgálni azt, hogy az elítéltek szeretnék-e rendszeresebb és minőségibb kapcsolattartást, erre pedig kizárólag számos ember véleménye adhat pontos választ. Ezen kívül a kérdőíves vizsgálatok alkalmasak magyarázó, felderítő célokra, mivel egysége az ember, nem pedig a „tömeg”.

A 15 kérdésből álló kérdőívemből előzetes egyeztetés alapján 40-40 példányt küldtem el a három fegyházba postai úton, melyekből összesen 91 darab érkezett vissza. Első része a demográfiai adatokra vonatkozik (életkor, iskolai végzettség), valamint a letöltendő börtönbüntetésre, illetve hogy ebből az időből már mennyi telt el.

A kérdőív második részében a fogvatartott családi kapcsolataira voltam kíváncsi, pontosabban hogy milyen módon és milyen gyakran érintkezik hozzátartozóival. A harmadik szakaszban az elítélt internetes ismereteire kérdeztem rá (tudja-e használni a számítógépet és az internetet, rendelkezik-e e-mail címmel).

A kérdőív utolsó részében pedig azt szerettem volna megtudni, hogy a szabadságvesztés-büntetését töltő rab használná-e a világhálót új ismeretségek kialakítására, valamint a már meglévő kapcsolatai ápolására.

Nyílt és zárt kérdésekkel egyaránt dolgoztam, hogy az elítéltnak arra is legyen lehetősége, hogy saját szavaival fejtse ki véleményét.

---

¹⁶ Abraham Maslow (1908-0970) amerikai pszichológus, megalkotta az emberi szükségletek hierarchiájának modelljét. (Motivation and Personality, 1945)

A kérdőívet az előző felsorolás alapján négy részben fogom elemezni, és így fogom levonni a következtetéseket.

10.6.1. Első rész

A demográfiai adatokat tekintve az elítélteket négy életkorcsoportba (1. ábra), és öt iskolai végzettség kategóriába (2. ábra) soroltam. Ezeket az adatokat a következő két táblázatban összesítem.

Életkor	Fő
20-30	29
31-40	43
41-50	11
51-60	8

1. ábra: Életkorcsoportok

Iskolai végzettség	Fő
Általános iskola	25
Szakmunkásképző iskola	29
Szakközépiskola	14
Gimnázium	13
Egyetem/Főiskola	6
Egyéb	4

2. ábra: Iskolai végzettség

Megállapítható, hogy a bűncselekményt elkövetők több mint a fele alacsony iskolai végzettséggel rendelkezik, tehát ők hajlamosabbak a kriminalizálódásra. A következő táblázat (3. ábra) is ezt támasztja alá, amelyben azt vizsgáltam, hogy az iskolai végzettségekhez milyen mértékű börtönbüntetés párosul.

Iskolai végzettség	0-2 év	3-5 év	6-8 év	9-11 év	12-13 év	több mint 14 év
Általános iskola	2 fő	9 fő	8 fő	4 fő	0	2 fő
Szakmunkásképző	5 fő	11 fő	8 fő	4 fő	0	1 fő
Szakközépiskola	2 fő	5 fő	3 fő	1 fő	3 fő	0
Gimnázium	2 fő	5 fő	1 fő	1 fő	0	5 fő
Egyetem/Főiskola	1 fő	2 fő	0	1 fő	1 fő	1 fő

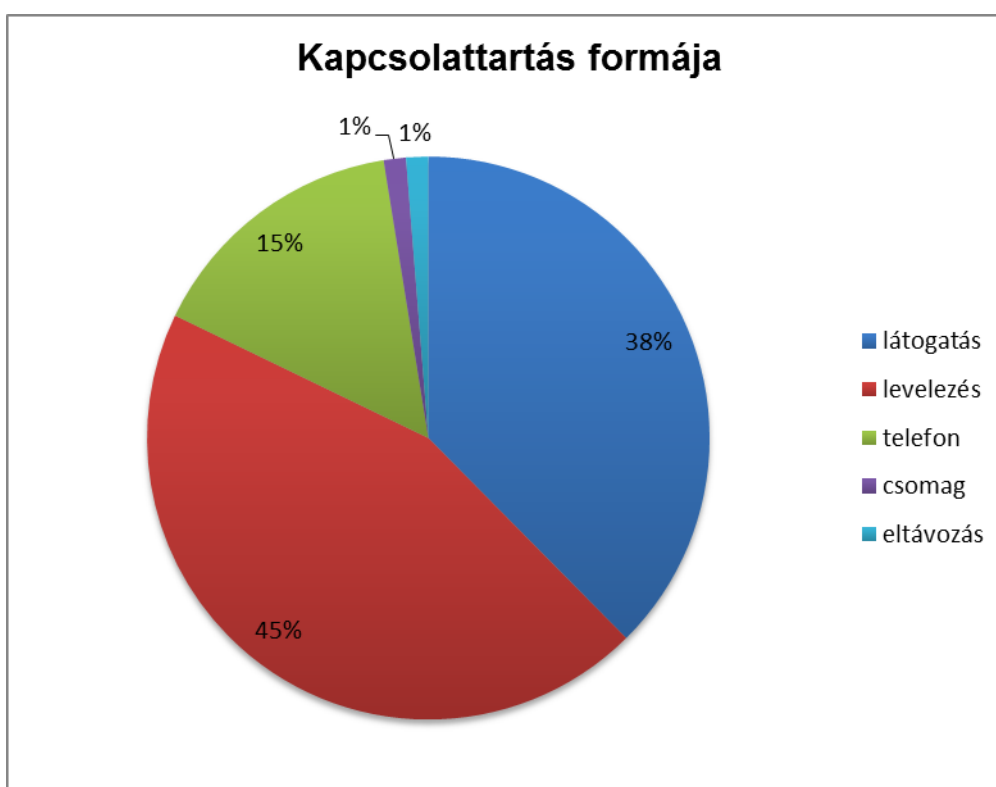
3. ábra: Iskolai végzettség és letöltendő börtönbüntetés

A táblázatból egyértelműen kiolvasható, hogy a 3-5 és a 6-8 év szabadságvesztés-büntetést kapott elítéltek száma a legmagasabb, és arányait tekintve ők rendelkeznek a legalacsonyabb iskolai végzettséggel is. Ami érdekesnek mondható, hogy azoknak a

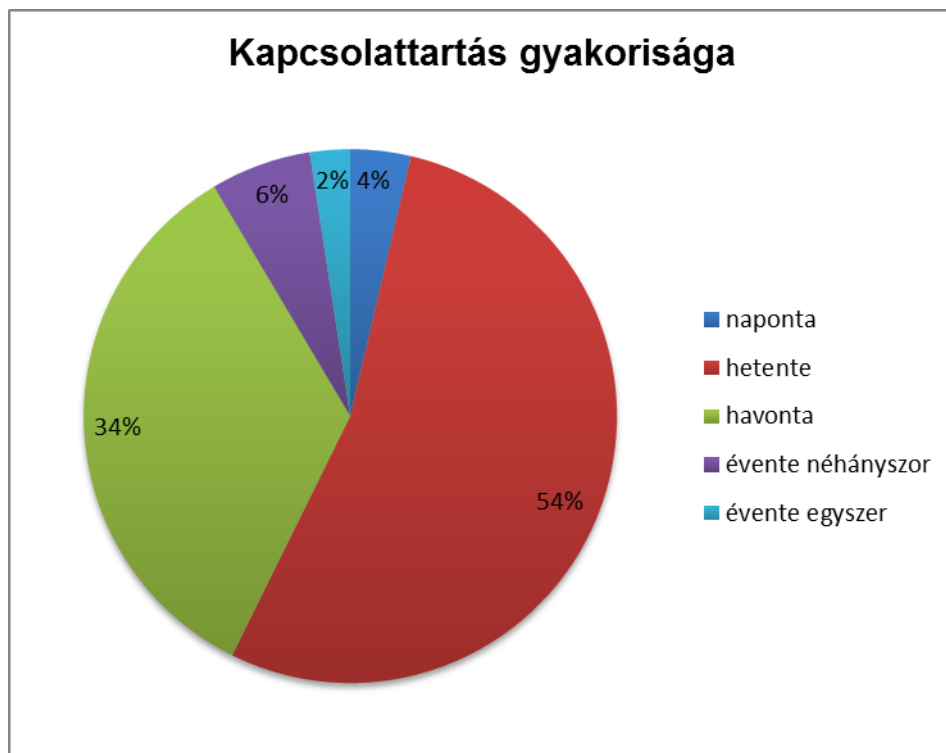
fogvatartottaknak, akiknek börtönbüntetése több mint 12 év, magasabb az iskolai végzettségük.

10.6.2. Második rész

A családi kapcsolatok tekintetében elég egyértelmű következtetéseket lehet levonni. A 91 megkérdezett rabból 86 főnek élnek hozzátartozói, és ezek közül csupán ketten nem tartják a kapcsolatot a családtagjaikkal. Ez a 84 elítélt különböző módokon (4. ábra) és gyakorisággal (5. ábra) érintkezik szeretteivel, ezeket a következő két diagramon mutatom be.

4. ábra: A kapcsolattartás formája

5. ábra: A kapcsolattartás gyakorisága

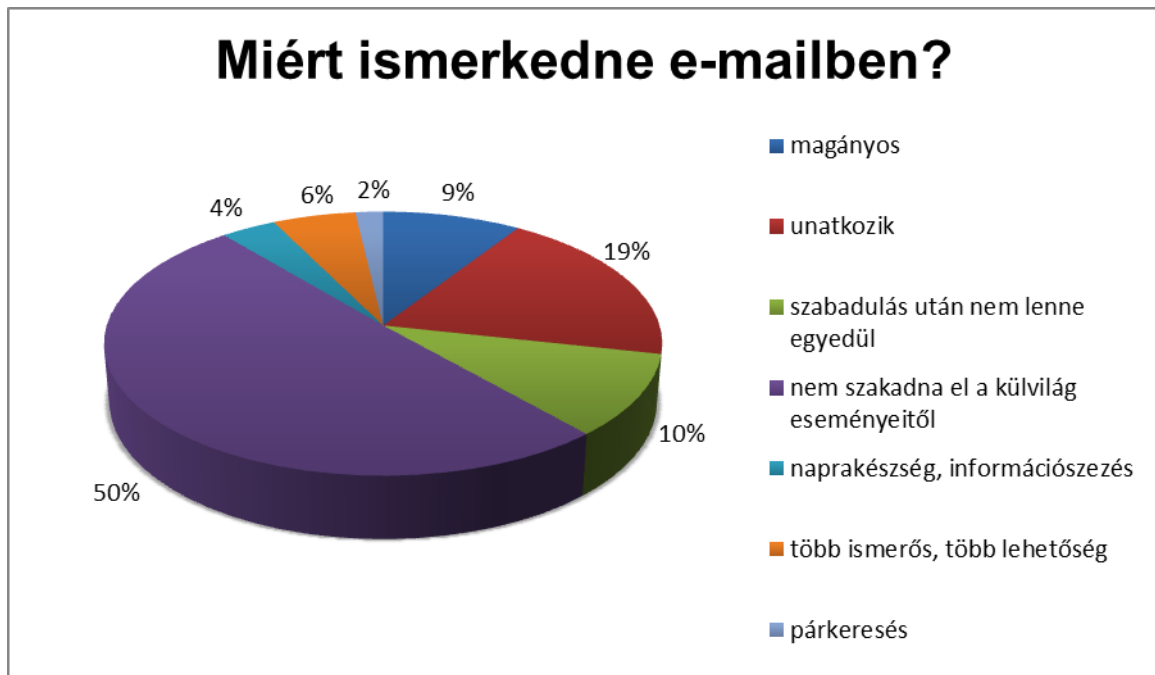
10.6.3. Harmadik rész

A harmadik kérdéscsoportban azt próbáltam megtudni, mennyire értenek az elítéltek a számítógéphez és az internethez, illetve hogy mennyien rendelkeznek e-mail címmel is. A 91 megkérdezett közül 74-en tudják használni a számítógépet, és ugyanennyien az internetet is, azonban elektronikus levelezési címe mindössze 46 főnek van, azaz a megkérdezettek felének.

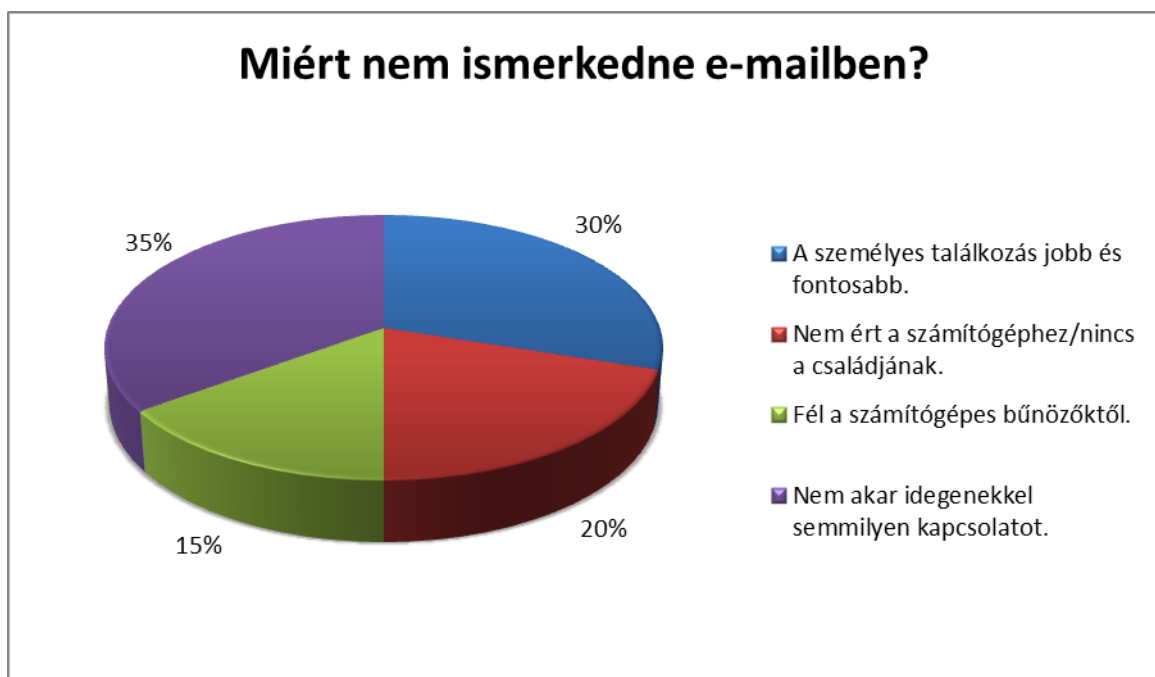
10.6.4. Negyedik rész

Szakedolgozatom témáját tekintve ez az utolsó kérdéscsoport a leglényegesebb. Arra voltam ugyanis kíváncsi, hogy a megkérdezett fogvatartottak közül hányan igénylik azt, hogy akár a hozzátartozóikkal, akár ismeretlen emberekkel, elektronikus formában tartsák a kapcsolatot. A családtagokkal 79 elítélt e-mailezne, ismerkedés céljából pedig 66-an vennék igénybe ezt a lehetőséget. Fontosnak tartottam megtudni, hogy az ismeretlenekkel való e-mailezésre való válaszadásnak (mind az igen, mind a nem válasz esetén) mi volt az oka. Erre

az elítéltek különbözően feleltek (több válasz is lehetséges volt), ezt a következő táblázatban összesítem (6. és 7. ábra).

6. ábra: Miért ismerkedne e-mailben?

7. ábra: Miért nem ismerkedne e-mailben?

A legfontosabbnak azt tartom kiemelni, hogy a 91 rab közül heten egyáltalán nem akarnak idegenekkel kapcsolatba kerülni. Egy elítéltnak ezek közül egyáltalán nem élnek hozzátartozói, és szabadságvesztése alatt nem is tartja senkivel a kapcsolatot. A többi hat fogvatartott viszont heti illetve havi rendszerességgel érintkezik családjával, így valószínűsíthető, hogy az ő szociális szükségleteiket ez a mennyiség kielégíti.

Érdekes megvizsgálni azt az összefüggést, hogy vajon egyenesen arányos-e a börtönben eltöltött idő azzal, hogy a rab vágyik-e a külvilággal való elektronikus érintkezésre. Azok közül, akik 0-5 éve vannak börtönben, 18-an válaszoltak nemmel erre a kérdésemre. Az 5 évnél régebb óta bent levők közül pedig csak heten. Mindez arra enged következtetni, hogy egy elítélt minél régebb óta egy fegyintézet lakója, annál jobban szeretne minél több részletet kapni a külvilágból. Nem hiába jelölte meg a megkérdezettek fele azt a választ, hogy így legalább nem szakadna el a külvilág eseményeitől.

10.6.5. A kérdőívelemzés összegzése

Kérdőíves kutatásom során legtöbbször olyan eredményre jutottam, ami elég markánsan kirajzolja a büntetés-végrehajtási intézet lakóinak szükségleteit és véleményét. A zárt kérdésekre adott válaszokkal kapcsolatban úgy gondolom, kijelenthető, hogy a legtöbb elítélt véleményét tükrözik. A nyitott kérdések is elég egyértelmű adatokat mutatnak, ahogyan látható is ez a 6. és 7. ábrán.

Úgy gondolom, mindezek tükrében kijelenthetem, hogy a kérdőívem apropója, miszerint a rabok szociális szükségletei a szabadságvesztés-büntetésük alatt nincsenek kielégítve, bizonyítást nyert.

10.7. Interjú és interjúelemzés

A primer kutatásom egyik nagyon fontos részét képezi a Márianosztrai Fegyház és Börtön és a Budapesti Fegyház és Börtön parancsnokával készített interjúm. Úgy gondoltam, hogy a tisztánlátás végett elengedhetetlen megkérdezni olyan személyeket is, akik a börtönrácsok másik oldaláról tekintenek az elítéltek kapcsolattartási szükségleteire. A strukturált interjú módszerét választottam célom eléréséhez, mivel az előre meghatározott kérdések lehetővé teszik azt, hogy az esetleges eltérő válaszokat összehasonlíthassam.

Előzetes egyeztetés alapján, telefonon keresztül zajlott le a két a beszélgetés, melyek meglehetősen tanulságosak voltak számomra.

Mészáros László, a budapesti intézet parancsnoka úgy vélte, hogy nem lenne helyénvaló, ha egy ilyen témában szubjektív jellegű véleményt nyilvánítana ki. A Budapesti Fegyház és Börtön a szabadságvesztés-büntetés végrehajtásával kapcsolatos feladatait objektív keretek között, a jogszabályoknak megfelelően látja el, ideértve az elítéltek külvilággal való kapcsolattartását is. Mészáros László szerint a jelenlegi jogszabályi környezet nem teszi lehetővé, hogy a fogvatartottak internetes oldalakat látogassanak, tennék ezt bármilyen célból.

Biczó László, a Márianosztrai Fegyház és Börtön parancsnoka kérdésemre elmondta, hogy bár a fogvatartottak szociális szükségletei a büntetés-végrehajtási intézetekben elégséges módon ki vannak elégítve, de természetesen ezen még lehetne javítani. Fontosnak tartja az elítéltek kapcsolattartását a külvilággal, a majdani visszailleszkedés, illetve a bűnismétlés elkerülése érdekében. Azonban véleménye szerint az internetes ismerkedésre, levelezésre a mai magyar börtönpopuláció még nem érett meg. Ennek legfőbb oka az, hogy ez a rendszer nem ellenőrizhető igazán, így a rabok nagy valószínűséggel keresnék a kiskapukat az illegális oldalról.

A két válasz eltérőségéből tökéletesen leszűrhető, hogy bár elméletben a szabadságvesztés-büntetés célja a bűncselekményt elkövetők jobbá tétele, a gyakorlatban ez a törekvés nem maximálisan valósul meg. Természetesen ezzel nem az intézetvezetők ellen fogalmazok meg kritikát, hanem az elítéltek, és ezzel együtt a szociális szakemberek mellett szeretnék megszólalni. Ahogyan a válaszokból kiderül, a parancsnokok feladata a törvény betartása, és a rend megtartása, amely megbízásnak eleget is tesznek. Azonban ők is látják azt, hogy a későbbi könnyebb reszocializáció érdekében lehetne még lépéseket tenni, akármennyire is utópisztikusnak is tűnik első hallásra ez a gondolat.

10.8. A kutatás összegzése

Kutatásom kiindulópontja az a hipotézis volt, miszerint az elítélteknek szabadságvesztés-büntetésük alatt nincs megfelelő lehetőségük arra, hogy a külvilággal érintkezhessenek, ezzel elősegítve a szabadulás utáni reszocializációt, és a visszaesés megelőzését.

Ennek a felvetésnek a körüljárása céljából primer és szekunder kutatásokat végeztem, melyek véleményem szerint sikeresnek bizonyultak. Minden alfejezet végén levontam az aktuális kutatási rész konklúzióját, melyek a legtöbb esetben ugyanarra a véleményre mutattak: a magyarországi büntetés-végrehajtásban igény van valamiféle elmozdulásra annak érdekében, hogy a fogvatartottak szociális szükségletei megfelelően ki legyenek elégítve. Csak így érheti el a szabadságvesztés-büntetés a célját: az elítéltek „megjavítását”, hogy visszatérve a társadalomba annak hasznos tagjaivá válhassanak.

6 A SZOCIÁLIS MUNKA A BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSBAN

A mai magyar büntetés-végrehajtásban nincs jelen a szociális munka gyakorlata, kizárólag a szabadságvesztés-büntetés utógondozási szakaszában. Ebben a fejezetben azt próbálom körbejárni, hogy miért van ott mégis helye, milyen lehetőségei és nehézségei vannak a megvalósításnak. Ezt azonban csak az esetben találhatjuk és érthetjük meg igazán, ha megvizsgáljuk azt az okot is, ami elvezetett ahhoz, hogy a (már) fogvatartott bűncselekményt kövessen el.

Így most mindenekelőtt a deviancia és a bűnözői magatartás lényegi elemeit tárgyalom majd. Ezután a szociális munka, mint professzionális segítő szakma fogalmát határozom meg annak érdekében, hogy megértsük, miért van egyáltalán helye a büntetés-végrehajtásban, majd a már említett lehetőségeiről és nehézségekről fogok írni.

10.1. A deviancia

A társadalom megfelelő működéséhez szükség van olyan szabályokra, normákra, amelyekhez az emberek igazodni tudnak. Ha valaki e szabályok ellen cselekszik, normaszegő magatartást tanúsít, azaz deviánsan viselkedik. A deviánsviselkedések közé különféle normaellenes cselekvések tartoznak, így az öngyilkosság, az alkoholizmus, a kábítószer-fogyasztás, és a szakdolgozatom szempontjából legfontosabb: a bűnözés.

Durkheim szerint ezekre a deviáns cselekedetekre mindenféleképpen szükség van, mivel a társadalom egysége és normái megszilárdulnak a bűnöző elítélésén keresztül, azaz a bűnözés (=normaszegés) társadalmi haszna közvetetten a büntetésen keresztül érvényesül.¹⁷ Durkheim úgy tekint a társadalomra, mint egy szervezetre, melynek szervei folytonos kapcsolatban állnak egymással és hatnak egymásra. Ezáltal egyértelműsíthető, hogy a bűncselekmény nem kizárólag az elkövető bűne, hanem nagy részben olyan társadalmi szintű interakciók következménye is, melyben az egyén hátrányos helyzetbe kerül.

---

¹⁷ Émile Durkheim: A társadalmi tények magyarázatához. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1978.

Mindezek tekintetében elengedhetetlen, hogy a bűncselekményt elkövető szabadságvesztése alatt olyan tulajdonságokkal, készségekkel legyen felruházva, amelyek segítségével büntetésének letöltése után ebből a hátrányos helyzetből ki tud lépni. Ennek végrehajtása pedig a társadalom feladata. A társadalom pedig egyénekből áll; hatalommal rendelkezőkből és hatalomnak alávetettekből, segítőkből és segítségre szorulókból, „tökéletesekből” és hibát elkövetőkből. És itt, ebben az összefüggésben jövünk mi, (leendő) szociális munkások a képbe, akik segítünk a hibát elkövetőknek.

10.2. A szociális munka fogalmának meghatározása

A szociális munka definíciójára számos meghatározás létezik. Azt ismertetném most, amely vélemény szerint leginkább megragadja a lényegét.¹⁸

A szociális munka egy olyan professzionális segítő tevékenység, amelynek középpontjában az ember és a változás áll. Az egyén és a környezete közötti kölcsönhatással foglalkozik, az ebből létrejövő problémákra és változásokra összpontosít. A küldetése az, hogy képessé tegye az embereket változó szükségleteik kielégítésére, lehetőségeik maximális kihasználására, és hogy megelőzze a diszfunkciókat. Tehát a szociális munkások a változás előmozdítói, mind társadalmi, mind egyéni szinten. Gyakorlatát tekintve válságokra és szükséghelyzetekre, valamint személyes és társadalmi problémákra válaszol.

A szociális munka értékek mentén dolgozik, azaz olyan dolgok mentén, amelyek fontosak az egyén és a társadalom számára is. A legfontosabb értékek közé a szabadság, az egyenlőség, a tolerancia, a szolidaritás és a biztonság értéke sorolható.

10.3. Segítés és szankcionálás

A szabadság az ember alapvető joga és értéke, amitől a normaszegők, azaz a bűncselekményt elkövetők a büntetés-végrehajtási intézetekben meg vannak fosztva. Azonban ahogyan a normalizáció elve is kimondja, az elítélt büntetése kizárólag a szabadságelvonás lehet, ezen felül semmilyen jogában nem korlátozható.

---

¹⁸ International Federation of Social Workers, 2000

A szabadságvesztés-büntetés célja, hogy „törvényben meghatározott joghátrány érvényesítése során elősegítse az elítéltnak a szabadulása után a társadalomba történő beilleszkedését, és azt, hogy tartózkodjék újabb bűncselekmény elkövetésétől”.¹⁹

Felmerül azonban néhány kérdés. Ösztönző hatása van-e a szankciónak? Segít a bűncselekményektől való tartózkodásban az, ha az elkövetőt elzárjuk a társadalom elől? A célul kitűzött átnevelés állhat-e csupán megvonásokból? Ebben a fejezetben ezekre a kérdésekre próbálok válaszokat találni.

Aki börtönbe kerül, valószínűleg egész hátralevő életében viselheti ennek stigmáit, és csak nagyon kevés esetben sikerül az igazi reszocializáció. Ez köszönhető egyrészt a bűnelkövetővel szembeni előítéleteknek, másrészt pedig a börtön totális mivoltának. A büntetés-végrehajtási intézetek ugyanis egy olyan zárt rendszert alkotnak, amelyben a fogvatartottak teljesen elszigetelődnek a külvilágtól. Azaz mondhatjuk, hogy ez a bezárás tulajdonképpen a társadalomból való kirekesztésnek is tekinthető. Odabent az elítéltek személyisége formálódik, a benti világ körülményeihez igazodik, és ha még a külvilággal összekötő kapcsolatok is hiányoznak, a rab teljesen elszigetelődik a valódi élettől.

Ezek a szankciók valószínűleg nem alkalmasak arra, hogy felkészítsék az elítéltet a szabadulás utáni visszailleszkedésre. Nem segítik, hanem gátolják őt abban, hogy büntetése után ne kövessen el további bűncselekményeket. Az elméletben létező átnevelési program a gyakorlatban majdnem teljesen hiányzik. Ezt az űrt lenne szükséges betölteni ahhoz, hogy a börtön ne csak szankcionáljon, hanem valódi segítséget is nyújtson. Mert bár első olvasásra ez a két fogalom teljesen ellentétesnek tűnhet, valójában nagyon közeli kapcsolatban állnak egymással. Hogy csak egy kézenfekvő példát említsek: a gyermeket is úgy nevelik fel szülei, hogy ha rosszul viselkedik, valamiféle büntetést szabnak ki rá, azonban közben végig ott állnak mellette és fogják a kezét, hogy sikerüljön a társadalom számára hasznos felnőtté válnia.

10.4. Izoláció és depriváció

Aki normaszegést követ el, legtöbb esetben börtönbe kerül. Szükség van erre ahhoz, hogy a bűncselekmény szankcionálásán keresztül a társadalom egészének stabilitása

---

¹⁹ 1979. évi 11. törvényerejű rendelet, a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról

fennmaradjon, valamint hogy a büntetés-végrehajtási intézetben az elítélt szembesüljön tettei következményével. A megtorláson kívül azon a szabadságvesztésnek más célja is van: egy már korábban említett átnevelési programon keresztül segítenie kell a fogvatartottat abban, hogy büntetése letöltése után képes legyen reszocializálódni, és hogy tartózkodjon a további deviánsviselkedésektől.

Azonban a börtön zárt világában az elítéltek nem, vagy csak alig kapnak pozitív visszajelzéseket, pedig igazán nevelni véleményem szerint csak így lehet. A börtönvilágban életük szinte egyetlen térben zajlik, melyben tevékenységük irányítva van. Ezen kívül, ami talán a legfontosabb negatív következménye a bezártságnak, megjelenik a depriváció. Gresham ötféle megfosztottságot sorol fel, ami a börtönlétet jellemzi: megfosztás a személyes a szükségletektől, az autonómiától, a biztonságtól, a tértől, és a heteroszexuális kapcsolatoktól.²⁰

Az izoláció következtében pedig megjelenik még egy nagyon káros hatásokkal bíró depriváció is, a családi és más kapcsolatoktól való megfosztottság. Szakdolgozatom kutatási részében arra fektettem a legnagyobb hangsúlyt, hogy megvizsgáljam, valójában mennyire igénylik az elítéltek a szociális szükségleteik kielégítését és mennyire szenvednek a külvilági kapcsolatok hiányától. Teljesen egyértelmű eredményt kaptam, ahogyan ez a kutatási fejezetben olvasható is. A fogvatartottak igényt tartanak arra, hogy érintkezessen akár családtagokkal, akár ismeretlenek emberekkel a „való életből”.

Az előbb felsorolt deprivációk végtelenül káros hatásokkal bírhatnak az elítélt személyiségét tekintve. A börtön általi kirekesztés következtében a fogvatartottban kialakulhat értelmi-érzelmi beszűkülés, szorongás, gyengülhet az önértékelése és az önálló életvitelre való képessége, valamint elveszítheti azokat a szociális képességeit, amelyek a mindennapi életben szükségesek. Ezen kívül a szabadságvesztés idején a raboknak nagyon minimális tudásuk van csak a külvilágról, melynek ugyanilyen veszélyes következményei lehetnek a későbbi sikeres visszatérés lehetőségében.

Véleményem szerint valahol ezen a ponton léphet(ne) be a szociális munka a büntetés-végrehajtás intézményébe, a továbbiakban azt fejtem ki, miért.

---

²⁰ Sykes Gresham M.: Rabok társadalma. Princeton University, 1958.

10.5. A szociális munka lehetőségei

A szociális munka, ahogyan már írtam, az ember és környezete közötti kapcsolatra, illetve az ebből létrejövő problémákra koncentrál. Azzal foglalkozik, hogyan teheti képessé az egyént megváltozott szükségleteinek kielégítésére, illetve egy teljesen új szituációban való eredményes teljesítésre. Mindezek tökéletesen helytálló gondolatok abban az esetben is, ha a szociális munka általános feladatait kivetítjük a büntetés-végrehajtási intézetben kialakuló problémákra.

A szabadulás után az elítélt egy utógondozói program keretein belül segítséget kap reszocializációs próbálkozásához. Azonban úgy gondolom, hogy ebben a szakaszban ez már késői próbálkozásnak tekinthető. A professzionális segítő tevékenységnek már a szabadságvesztés kezdetétől meg kell jelennie a fogvatartott mindennapjaiban ahhoz, hogy ezt ő később hasznosítani legyen képes.

Itt mindenképpen szükségesnek tartom megemlíteni a magyarországi Váltó-sáv Alapítványt²¹, mely segíti a fogvatartott és szabadult fiatalok társadalmi és munkaerő-piaci beilleszkedését úgy, hogy az utógondozást már a szabadulás előtti egy-másfél évben elkezdí. Rendkívül figyelemreméltónak találom e szervezet munkáját, azonban néhány észrevételt feltétlenül meg kell fogalmaznom: tevékenységüket nem a börtönbe kerülés pillanatában kezdik, ami azonban, éppen a kielégítetlen szociális szükségletek miatt, létfontosságú lenne. Az izoláció és a depriváció fenyegetésével az első perctől kezdve törődni kell!

A szociális munka konkrét lehetőségeit nézve mind egyéni, mind csoportos szinten számtalan kiaknázatlan pontot találhatunk. Először az egyéni esetkezelésről írnék most, annak előnyeiről és hátrányairól, majd a közösségi-és csoportmunkáról ugyanebben a tekintetben.

10.5.1. Egyéni esetkezelés a büntetés-végrehajtásban

A szociális munkás nem ítékezhet. Számára nincsenek bűnösök vagy ártatlanok, csak olyan emberek, akik egyedül valószínűleg nem tudnának a problémáikkal megküzdeni. Azért tartottam ezt feltétlenül szükségesnek leszögezni, mert az elítéltek a börtönben egyfajta védekezési pajzsot tartanak maguk elé, mivel ugye ők egytől egyig „bűnösök”, mindenki más is ugyanígy viszonyul hozzájuk. Azonban a segítő szakembernek ezt nem hogy éreztetnie nem

---

²¹ www.valtosav.hu

szabad, de éreznie sem. El kell érnie, hogy a rabokban csökkenjen az az érzés, hogy nekik védekezniük kell. Így az együttműködést is sokkal könnyebb megvalósítani.

Az egyéni esetkezelés lényege a segítő és a kliens közötti közvetlen kapcsolat. Ez a közvetlen segítő tevékenység igazodni próbál az elítélt igényeihez, saját személyes szükségleteihez. A büntetés-végrehajtási intézetekben, a szokásostól eltérően, a szociális munkás kezdeményezi a rabokkal a kapcsolatot, azonban kényszerítene őket semmilyen körülmények között nem szabad. Azonban talán mégis azt lehet mondani, hogy megjelenik itt az „erőltetett önkéntesség” jelensége, mivel egy majdnem mindenétől megfosztott fogvatartott rendkívül nehezen alakít ki kapcsolatot bárkivel. Így a szociális munkás elsődleges feladata, hogy „bebizonyítsa” az elítéltnak, hogy alkalmas a bizalmának elnyerésére.

A szociális munkás az egyéni esetkezeléssel célul tűzi ki maga elé, hogy támaszt nyújtson a szabadságvesztés-büntetését töltőnek, információt áramoltasson a külvilágból, segítse az elítéltet problémái megfogalmazásában, képességei felismerésében, kapcsolatot tartson a családtagokkal, ügyvéddel, beszélgessen a fogvatartottal jövőbeli terveiről, támogassa önálló életvitelének kialakítását, egy bizalmi kapcsolat kialakításán keresztül részt vegyen az elítélt mindennapjaiban – ahogyan a mélypontoknál, úgy a vidám helyzeteknél is.

Az egyéni esetkezelés lényegi eleme a differenciált bánásmód, azaz hogy az elítéltekkel nem egy megszokott sablon szerint dolgozunk együtt, hanem személyre szabottan, mert mindenkire más-más tulajdonságok és szabályok igazak. Így megelőzhetjük az agressziót és a depresszió felszínre törését is. Alapja a folyamatos kommunikáció.

Az egyéni esetkezelés legalapvetőbb előnye közé sorolnám, hogy azonnali visszajelzésre van lehetőség az elítélt részéről. A problémakezelés célzott, valamint ennek középpontjában folyamatosan a fogvatartott áll. Ezen kívül az egyéni esetkezelés a büntetés-végrehajtási intézetben nagyon specifikus, mivel itt nem a kliens szociális terétől elszigetelten történnek a beszélgetések, hanem ott, a börtönben (az elszigeteltséget általában pedig hátrányként kezelik). Előnye még, hogy lehetőség van egy személyes, bizalmi kapcsolat kialakítására, mivel a kliensnek nem több ember előtt kell a problémáját kinyilatkoztatni (és egy börtönben a korábban említett védekezési pajzs miatt nagyon nehéz lenne ezt megtenni).

Azonban az egyéni esetkezelésen túl nélkülözhetetlennek tartom a szociális csoportmunka megvalósítását is a szabadságvesztés-büntetésüket töltők körében.

10.5.2. Szociális csoportmunka a büntetés-végrehajtásban

Az egyéni esetkezelés valószínűleg csak abban az esetben mondható maximálisan sikeresnek, ha ezt kiegészítjük ezen felül a szociális csoportmunka elemével. Hogy megértsük ennek nélkülözhetetlenségét, első ízben magát a szociális csoportmunka definícióját határoznám meg, majd ezt a tudást vetíteném ki a büntetés-végrehajtási intézetekben való alkalmazási lehetőségeire.

A csoport egy olyan interakciós tér, mely valamilyen közös motívum vagy cél mentén jön létre. A csoportmunka tehát egy olyan tevékenység, ahol az azonos problémákkal és érdekekkel rendelkező egyének közösséget alkotnak azért, hogy elérjék céljaikat.

Toseland és Rivas definíciója alapján a csoportmunka „emberek kis csoportjával végzett célorientált tevékenység, mely szocioemocionális igények kielégítése és feladatok végrehajtása érdekében történik. Az a tevékenység egyaránt irányul a csoport egyes tagjaira és a csoport egészére a szolgáltatási rendszeren belül.”²²

A szociális csoportmunka központi eleme az empowerment, azaz a képessé tétel, a hatalomtól megfosztottak hatalommal való felruházása. A szociális munkás a hangsúlyt a lehetőségekre, a meglévő és megerősítésre váró erőforrásokra, az önismeret javítására, és az egyéni készségek fejlesztésére helyezi.

A szociális csoportmunkát tekintve számos kategorizálásáról beszélhetünk. Ezzel szemben én most egyedül azzal foglalkoznék, amelyről úgy gondolom, a büntetés-végrehajtási intézetekben a legmegfelelőbb módszernek bizonyulna.

A szociális csoportok közül véleményem szerint a börtönökben leginkább célravezetőbb a terápiás csoport, melynek legfontosabb céljai közé a résztvevők (esetemben elítéltek) viselkedésének korrekciója, a rehabilitáció és a problémák megoldása áll. A csoportot egy közös cél tartja össze, a gyógyulás. A tagok segítenek egymásnak és maguknak abban, hogy a korábban vétett hibáikat átgondolják és megpróbálják tudatosítani annak érdekében, hogy többé ne kövessék el őket. Kísérletet tesznek arra, hogy a „nem vagyok egyedül” érzés révén könnyebben elviseljék a börtön általi társadalomból való kirekesztést. A terápiás csoport közreműködhet a szabadulásra való felkészítésben, mivel a fogvatartottak szembesülhetnek

---

²² A szociális munka elmélete és gyakorlata 4. kötet, Hegyesi G.- Kozma J.- Szilvási L. - Talyigás K., Bárczy Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola, Budapest, 1997.

azzal, hogy nem pusztán ők félnek a visszatéréstől. A csoportfoglalkozások alatt a segítő szakember segítségével az elítéltek fejleszthetik saját szociális készségeiket, ezáltal növelve az előítéletekkel való megküzdési képességet.

Ugyanúgy, ahogyan az egyéni esetkezelésnél, a szociális csoportba való belépés is önkéntes. Bár úgy gondolom, talán ennél is szükség van minimális „erőltetésre”, mivel a börtönben az elítéltek felvértetik személyiségüket egy védekezési mechanizmussal, amin rendkívül nehéz bárkinek is átjutni.

Számba véve a szociális munka büntetés-végrehajtási intézetekben elképzelhető lehetőségeit, úgy gondolom, az elítéltek szempontjából mindenképpen létfontosságú lenne az egyéni esetkezelés és a szociális csoportmunka módszerének megvalósítása. A segítő tevékenység mindkét formája, egymásra épülve és egymást kiegészítve, csökkenthetné a rabok számára a börtönártalmakból származó káros következményeket, és segíthetné őket felkészíteni, előkészülni a szabadulás utáni életre, valamint a számos készségfejlesztő, terápiás foglalkozás által felszínre hozott képességek segíthetnék megelőzni a visszaesést. Arról nem is beszélve, hogy az így kialakult valódi, bizalmas kapcsolatok mindenféleképpen pozitív hatást gyakorolnának a fogvatartott személyiségére, mindennapi hangulatára, társaihoz való viszonyára.

10.6. A szociális munka nehézségei, dilemmái a büntetés-végrehajtási intézetekben

A szociális munka a büntetés-végrehajtási intézetekben jelentős nehézségekbe ütközik mind az elítéltek, mind az intézet működését fenntartók részéről. Ebben a fejezetben elsősorban kérdéseket fogok felvetni (néha ezekre adható válaszok nélkül) annak érdekében, hogy a börtönélet gyakorlatából hiányzó segítő tevékenységgel szembeni előítélet, és az ettől való félelem valamelyest enyhülni látszódjon.

A börtönökben végzett szociális munka a mai Magyarországon majdhogynem teljességgel kiaknázatlannak nevezhető, nincs hagyománya a múltat tekintve. Talán ebből kifolyólag szembesülhet a szociális munkás a személyzet és az elítéltek részéről is azzal, hogy „nem szívesen látott vendég”. A fogvatartottak börtönlétük alatt mindvégig egy hierarchikus rendszerben gondolkoznak, élük mindennapjaikat, ezt parancsolják nekik az örök,

nevelőtisztek. Szemben egy segítő szakemberrel, aki nem szankcionálni, szabályozni akar, hanem valamilyen formában segítséget nyújtani. A bizalmatlanság véleményem szerint elsősorban ebből fakad, a rabok félnek az ismeretlentől, a szokatlantól. Mindehhez természetesen hozzájárul a korábban már említett védekezési pajzs is, amelyet a börtönbe kerülve a fogvatartottak állandó jelleggel maguk elé helyeznek, és amelyen elmondhatatlanul nehéz a segítőnek átjutni. A szociális munkásnak bizonyítania kell, hogy érdemes az elítélt bizalmára, és nem fog vele visszaélni.

A büntetés-végrehajtásban végzett segítségben nélkülözhetetlen egy olyan speciális tudás, amellyel a szociális munkások nem csak segíteni, hanem **jól** segíteni tudnak. Tisztában kell lenniük azzal, hogy a bűncselekményt elkövető emberek nem csupán bűnözők, hanem áldozatok is, egy diszfunkciókkal rendelkező társadalom áldozatai. Éppen ezért elsődleges feladatuk nem a büntetettre való reagálás, hanem az elítélt pozitív személyiségjegyeinek megerősítése, és a rosszul működő készségek megjavítása. Így válhat egy börtön „embert jobbbátevő” intézménnyé.

Mindezekon kívül a szociális munkásnak tisztában kell lennie azzal, hogy pontosan a büntetés-végrehajtási intézményben történő segítő tevékenység jellegzetessége miatt kudarcok sora fogja érni a munkája során. Vagyis a segítő szakembernek a kudarctűrést, mint képességet is fel kell vennie a tudásközpontjába. Az ismeretek és készségek eszközei mellett nem véletlenül mondják, hogy a szociális munkás legfontosabb eszköze önmaga. Tűrnie kell, a vállára vennie a másik ember problémáját (és még véletlenül sem a szívére!), és harcolnia az elítéltek reszocializációja mellett.

A szociális szakember börtönben való munkája alkalmával találkozhat olyan társadalmi alapú nehézségekkel is, mint az érdeemesek-érdemtelenek dilemmája. Ez voltaképpen azt jelenti, hogy mit tesz olyankor a segítő, ha a kliens valójában egy „rossz” ember. Ez dilemma a büntetés-végrehajtásban sokszor előfordulhat, azonban úgy gondolom, egy jó szakember nem ítélik. Ahogyan már korábban is írtam, a szociális munkás nem dönt a bűnösség vagy ártatlanság kérdésről. A szociális munkás segít!

10.7. Gondolataim, összegzés

A szociális munka nincs jelen Magyarországon a büntetés-végrehajtási intézményekben. Szakdolgozatom e fejezetében ezért próbáltam a szociális munka elméleti tudásait és

gyakorlati tapasztalatait segítségül hívva megtalálni azokat a helyeket, ahol a szociális munkás beavatkozhat a börtönlét mindennapi működésébe. Az egyéni esetkezelés és a szociális csoportmunka módszerét próbáltam erre a különleges helyzetre specializálni annak érdekében, hogy megfelelő eredményt lehessen elérni az elítéltek életében, gondolataiban, személyiségében, így felkészítve őket a szabadulás utáni visszatérésre.

A tárgyalt nehézségek ellenére úgy gondolom, hogy a megfelelő tudással és toleranciával felvértezett szociális munkások jelenléte a büntetés-végrehajtási intézetekből meglehetősen hiányzik. Az elítélteknek szüksége van segítő, támogató szakemberekre ahhoz, hogy később ne essenek vissza, és a társadalom hasznos tagjává válhassanak. Ehhez pedig nem elég az utógondozási szakaszban beavatkozni. A börtönélet első pillanatától kezdve éreznie kell minden bűncselekményt elkövetőnek, hogy nincs egyedül.

7 JAVASLATOK

Elsősorban a szociális munkás képzésbe építenék be olyan tantárgyakat, amelyek a büntetés-végrehajtásra szakosítottak. Ezekre lehetne alapozni, és olyan specifikus készségeket elsajátítani, amelyekkel egy elítélttel szemben boldogulni lehet.

Mindenképpen szükségesnek tartanám a büntetés-végrehajtási intézetek parancsnokait közelebb hozni emberileg a témához, úgymond érzékenyíteni őket. Természetesen nem várható el tőlük, hogy puhább módszereket használjanak a szankcionálásra, azonban az igen, hogy megértsék a szociális munka börtönökben való szükségességét. Így megismerve a szakmánkat nagyobb elfogadottságra tehetnénk szert, és nem ütköznénk állandó ellenállásokba a börtön falain belül a nevelők részéről.

Az elítélteket tekintve pedig létfontosságú lenne egyéni és csoportos kezelések indítása, a börtönlét leküzdése, elviselése, és a szabadulásra való felkészítés érdekében. Az ő életükben a szociális munkás lehet a legfontosabb „kapocs a külvilággal”.

John Steinbeck amerikai író szavaival élve: „Az embernek kell valaki, aki a közelében legyen. Megbolondul az ember, ha nincs senkije. Lehet az akárki, mindegy, csak együtt legyen az emberrel. Mondom neked! Mondom neked, az ember belébetegszik a magányosságba.”

Tennünk kell azért, hogy az elítéltek ne veszítsék el a kapcsolatot önmagukkal és a külvilággal!

8 A DOLGOZAT ÖSSZEGZÉSE

A magyar büntetés-végrehajtási intézetek **elméleti szinten** megvalósítják a szabadságvesztés-büntetés célját, azaz segítenek az elítélteknek a szabadulás után reszocializálódni és megelőzni az újabb bűncselekmények elkövetését. Mindez azonban csak abban az esetben lehetséges, ha a börtönlét nem csupán szankcionál, hanem segít és nevel is.

A bezártságból adódó megváltozott életkörülmények a legtöbb esetben negatív hatással bírnak az elítélt személyiségét tekintve. A kirekesztettség és a magány érzése olyan

torzulásokat okozhat, amelyekkel a fogvatartottak egyedül nem képesek megbirkózni. Mi, leendő szociális munkások rendelkezünk azokkal az ismeretekkel és készségekkel, amelyek lehetőséget biztosítanak számunkra ahhoz, hogy ezeket a segítségre szoruló embereket börtönbüntetésük alatt felvértezzük azokkal a tulajdonságokkal, amelyek szabadulásuk után lehetővé teszik a társadalomba való visszatérésüket.

Felmerül a kérdés, vajon miért is van erre szükség? Véleményem szerint a társadalom csak úgy tud megfelelően funkcionálni, ha az egyének is „jól működnek” benne. Azonban egy rab soha nem lesz a társadalom hasznos tagja, ha szabadságvesztés-büntetése alatt csak az izolációval és deprivációkkal szembesül. Szükség van pozitív megerősítésre! A személyiség csak ezekből tud építkezni, és csak így tudja elérni azt az egyensúlyi állapotot, amely által a fogvatartott később nem fog újabb bűncselekményt elkövetni.

A börtönben a gyakorlati alkalmazásban az embert nem csak a szabadságától fosztják meg. Elveszíti önbecsülését, önbizalmát, a jó és rossz mércéjét, és ami véleményem szerint a legfontosabb: elveszíti a külvilági kapcsolatait. Kevés kínzóbb dolog létezhet annál, mint a „nincs senkim” érzés.

A mai felfogás szerint, aki bűncselekményt követ el, egy életre elvágta magát a társadalomtól, mert ott a „rossz embereknek” nincs helye. Azonban szociális munkásként és emberként az én meglátásom ettől nagymértékben eltér. Szerintem nincsenek jó vagy rossz emberek, mivel a fehérben is benne van a fekete lehetősége. Olyan emberek léteznek csupán, akik hibáztak. Lehet, hogy hatalmasat, lehet, hogy most az ördögi gonoszsághoz vannak a legközelebb, de van visszaút! Végül is az éjfékete széndarabkából is tündöklő gyémánt lesz, ha adunk neki elég időt.

9 IRODALOMJEGYZÉK

1. Andok Ferenc – Tímár Szilvia: Dilemmák a szociális munkában. Esély: 2002/4.
2. Andorka Rudolf: Bevezetés a szociológiába. Budapest, Osiris Kiadó, 2003.
3. Aronson, E.: A társas lény. Budapest, Jogi és Üzleti Kiadó Kft., 2003.
4. Bereczki Zsolt: A magyar büntetés-végrehajtás törvényességi felügyelete – szakmai munkájának elvei, gyakorlata. Börtönügyi Szemle, 2006/2.
5. Compton, B. - Galaway, B. (1994): A szociális munka természete (in: A szociális munka elmélete és gyakorlata I., szerk: Hegyesi G. – Talyigás K. – Semmelweis)
6. Csáki Anikó – Mészáros Mercedes: Szociális munka a büntetés-végrehajtásban és az utógondozásban. Esély, 2005/2.
7. Csernyánszky Lajos – Horváth Tibor – Heylmann Katalin – Kabódi Csaba – Lőrincz József – Nagy Ferenc – Pallo József: Büntetés-végrehajtási Jog. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2007.
8. Csordás Dóra – Csordás Sándor: Az emberközpontú és közösségi irányultságú börtönrendszerek főbb jellemzői. Börtönügyi Szemle, 2007.
9. Durkheim, Emile: A társadalmi munkamegosztásról. Osiris Kiadó, Budapest, 2001.
10. Gosztonyi Géza (1998): Közösségi szociális munka (in: Kézikönyv szociális munkásoknak, szerk: Kozma Judit. Budapest, Szociális Szakmai Szövetség)
11. Hegyesi G. (1998): Az általános szociális munka szakmai koncepciója (in: Kézikönyv szociális munkásoknak, szerk: Kozma Judit. Budapest, Szociális Szakmai Szövetség)
12. Jordan B.: Szociális munka a gyakorlatban. Esély, 1994/2.
13. Kozma, J. szerk.: Kézikönyv szociális munkásoknak. Szociális Szakmai Szövetség, Budapest, 1998.
14. Körössy, Y. K: Amit a szociális munkásoknak a közösségi munkáról meg kell tanulniuk. Esély, 1994/5.

15. Lőrincz József – Nagy Ferenc: Börtönügy Magyarországon. Budapest, BVOP, 1997.
16. Módos Tamás: A reszocializáció módszertana. Rejtjel Kiadó, Budapest, 1998.
17. Oláh Mikós: Emlékkönyv 1951-2001, 50 éves a börtönbútorgyár. Bába és Társai Kiadó, Szeged, 2001.
18. Skyes, Gresham M.: The society of captives: a study of a maximum security prison. Princeton, 1958. (Fordítás: BVOP Szakkönyvtár)
19. Vókó György: A magyar büntetés-végrehajtási jog. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2006.

Internetes források:

- Dr. Szabó Péter: A büntetés, annak célja, jogalapja (2003. 06. 20.)
www.jogiforum.hu/publikaciok/86.0.0
- www.bvop.hu
- www.writeaprisoner.com
- www.marianosztrabv.hu
- www.budapestifegyhas.hu
- www.bvsk.hu
- www.valtosav.hu

Törvények, rendeletek:

- 1979. évi 11. törvényerejű rendelet a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról
- 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet a szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól
- 1978. évi IV. törvény – a Büntető Törvénykönyvről

10 MELLÉKLETEK

10.1. Első melléklet

Kérdőív

Kedves Válaszadó! Szociális munkás hallgató vagyok, az elítéltek kapcsolattartásának formáiról írom a szakdolgozatomat. Kérem, kérdőívem kitöltésével járuljon ehhez hozzá!

A kérdőív kitöltése névtelenül zajlik.

1. Életkor:

2. Legmagasabb iskolai végzettség:

- ☐ maximum általános iskola
- ☐ szakmunkásképző iskola
- ☐ szakközépiskola
- ☐ gimnázium
- ☐ egyetem/főiskola
- ☐ egyéb:

3. Letöltendő börtönbüntetés:

- ☐ 0-2 év
- ☐ 3-5 év
- ☐ 6-8 év
- ☐ 9-11 év
- ☐ 12-13 év
- ☐ több mint 14 év

4. Ebből már letelt: ..... év

5. Élnek hozzátartozói?

- ☐ igen
- ☐ nem

6. Tartja velük a kapcsolatot?

- ☐ igen
- ☐ nem

7. Ha igen, milyen módon?

- ☐ látogatják Önt
- ☐ leveleznek
- ☐ telefonon
- ☐ csomagot küldenek Önnek
- ☐ eltávozás

6. Ha igen, milyen gyakran?

- ☐ naponta
- ☐ hetente
- ☐ havonta
- ☐ évente néhányszor
- ☐ évente egyszer
- ☐ ritkábban, mint évente

9. Tudja használni a számítógépet?

- ☐ igen
- ☐ nem

10. Tudja használni az internetet?

- ☐ igen
- ☐ nem

11. Van e-mail címe?

- ☐ igen
- ☐ nem

12. Szívesen tartaná e-mailben a kapcsolatot a hozzátartozóival?

- ☐ igen
- ☐ nem

13. Ismerkedne e-mailben ismeretlen emberekkel, ha erre lenne lehetősége?

- ☐ igen
- ☐ nem

14. Ha igen, mi ennek az oka? (Több válasz is lehetséges.)

- ☐ magányos
- ☐ unaloműzés céljából
- ☐ szabadulás után nem érezné magát egyedül
- ☐ nem szakadna el teljesen a külvilág eseményeitől börtönbüntetése alatt
- ☐ egyéb:

15. Ha nem, mi ennek az oka? Kérem, fogalmazza meg néhány mondatban!

Köszönöm segítségét!

10.2. Második melléklet

Az interjúvázlat

1. Az elítéltek szükségletei megváltoznak a büntetés-végrehajtási intézetben. Mit gondol, a szociális igényeik maximálisan ki vannak elégítve?
2. Milyen formában tudnak az elítéltek családtagjaikkal kapcsolatban maradni?
3. Ön szerint milyen intézkedéseket lehetne véghezvinni még annak érdekében, hogy a külvilágtól még több pozitív megerősítést kapjanak a fogvatartottak?

4. Miért tartja fontosnak, hogy a bűnelkövetők szabadságvesztés-büntetésük alatt is kapcsolatban maradjanak börtönön kívüli emberekkel?
5. Külföldön léteznek olyan internetes oldalak, amelyre regisztrálva a rabok elektronikus úton levelezhetnek akár rokonokkal, akár ismeretlenekkel. Ön mit gondol erről a kezdeményezésről? Magyarországon lehetőség lenne egy ilyen megvalósítására?